

MILITIA CHRISTI

Orgaan van de Geloofsgemeenschap
van Christen anti-militairisten

KERK en VREDE

Nederlandse afdeling van de
International Fellowship of Reconciliation

Redactie: Ds J. J. Buskes Jr., Dr G. Hartdorff, Prof. Dr G. J. Heering, Ds M. Hinlopen, Ds J. B. Th. Hugenholtz, Ds Kr. Strijd. Eindredactie: Ds J. J. Buskes Jr. en Dr G. Hartdorff, Buiksloterdijk 410, Amsterdam-N., Telef. 68235. Administratie en advertenties: Uitg. mij. De Tijdstroom, Bagijnestraat 11, Lochem, Tel. 341 (06730), giro 60016. Abonnementsprijs f 4.75 per jaar. (Verschijnt op de eerste en de derde Zaterdag der maand).

30 JAAR „KERK EN VREDE”

Wij staan in een zondige wereld,
met ons schuldige leven,
voor Uw aangezicht, o God!

Uw oordeel gaat over de wereld,
Wij zijn verslagen . . . . maar hopen,
wij hopen op Uwe ontferming.

Wij leven in een tijd van verwildering,
maar wij kennen een stille nacht.
Wij wonen op een duist'rende aarde,
maar wij groeten een heilige morgen!

De Redder is gekomen,
en is voor ons gestorven;
dan is Hij opgerezen
om voor Uw Rijk te strijden
als Overwinnaar.

Dit is Uw daad, o God,
het reddende werk Uwer handen,
de boodschap van Uw Heil!

Dit werk laat Gij niet varen
tot alles is volbracht.

Gij bracht tot ons den Heiland;
breng Gij ons ook tot Hem!
Beziel Zijn kerk tot grotere trouw,
en maak haar gewillig als Uw instrument,
opdat zij dieper U verere,
gehoorzamer U diene,
en moediger getuige
van Uwe waarheid.

Doe Gij ons allen sterker belijden,
met woord en daad,
dien Ene, dien Gij hebt gezonden
om de wereld te redden:
Jezus Christus, onzen Heer!

Uw Koninkrijk zal komen, Heer,
reeds licht Uw morgen aan;
doe ons in alle tegenweer
als Uw getuigen staan!

Dertig Jaar Dienst van Kerk en Vrede

1924 - 8 October - 1954

„Hij laat niet varen de werken
Zijner handen”.

Zij konden niet langer zwijgen, en zij spraken reeds, ieder in eigen kring. Maar zij voelden: dit is een zaak van de kerk, van Christus' kerk. En zo lang deze als geheel nog blind en onbewogen blijft, moeten haar dienaren, wier ogen zijn opengegaan, zich verbinden tot een geloofsgemeenschap, waarvan het doel is te getuigen: het Evangelie is op geen enkele wijze met de oorlog te verzoenen; oorlog is misdrijf jegens mensen en zonde voor God. Te getuigen in de kerk, tegen de kerk, vóór de kerk, vóór haar eer en toekomst.

Zo werd Kerk en Vrede op 8 October 1924 door een dertigtal voorgangers opgericht. Zo begon het werk. Velen hadden op haar getuigenis gewacht en traden toe. Het klimaat na de eerste wereld-oorlog was in zekere zin gunstig voor deze groei. Na de vreselijke schande en schade die men doorgemaakt had, dacht men: „Dát nooit weer! Nooit meer oorlog! van nu af aan moet het anders worden!” In ons land — geheel los van Kerk en Vrede — hadden belangrijke partijen in hun programma opgenomen: „nationale en internationale ontwapening”. Deze politieke beweging vond meer gehoor buiten de kerk dan in de kerk. De kerkelijke partijen verzetten zich. Maar Kerk en Vrede, die hard werkte, groeide nochtans voorspoedig, van 1924 tot 1932 van twee honderd tot tienduizend leden. De getuigenisavonden werden druk bezocht. Niet licht zullen wij vergeten die avond in de adventsdagen van 1931. De grote zaal van de Haagse Dierentuin was stampvol. Vijf sprekers van verschillende kerken (onze beweging was van den beginne af oecumenisch) voerden het woord, en de zaal daverde van onze gezangen.

Toen kwam de terugslag. Hitler kwam aan de macht en de tweede wereldoorlog begon te dreigen. De ontwapeningspartijen (op de kleine C.D.U. na) lieten gaandeweg hun leuze los; die was niet op geloof maar voornamelijk op vermeende omstandigheden gebaseerd. Kerk Vrede kwam geïsoleerd te staan en moest tegen een nog sterkere en bredere stroom oproeien. Een bange minister wist van een benauwde regering gedaan te krijgen, dat Kerk en Vrede werd opgenomen onder de verboden verenigingen, d.w.z. haar leden mochten geen enkel openbaar ambt bekleden, noch in het land, noch in stad of dorp. Gelukkig was dit Dr Colijn toch te gortig en het verbod werd niet gehandhaafd.

Zo ging Kerk en Vrede de tweede wereldoorlog in. Zij heeft haar boodschap verkondigd totdat de Duitse bezetting haar ophief, haar archief en kas in beslag nam en alle samenkomsten verbood. Toen moesten zendbrieven en kleine bijeenkomsten het werk doen. Het Hoofdbestuur bleef diligent en kwam op gezette tijden samen, het laatste jaar per fiets. Zodoende stonden wij klaar, zodra de grote slachting opviel en over de lijken en puinhopen heen de wapenen zich strekten. Reeds in Mei 1945 verscheen onze eerste brochure „Pro Rege” (voor Christus - koning), in December '45 verscheen „Militia Christi”, en 1 Juni '46 werd Kerk en Vrede in een samenkomst te Amsterdam weder opgericht, op de grondslag van een vernieuwde beginselverklaring.

Maar het aantal getrouwen was danig geslonken. Eerst waren die naïeve idealisten weggevallen, die meenden: langs de weg van Kerk en Vrede verdrijven wij de oorlog. Daarna gingen ook vele anderen heen, die de spanning tussen het beginsel en de zichtbare werkelijkheid niet konden verdragen: wij hebben de vrijheid herkegen door wapengeweld; het zal nooit anders geschieden dan door geweld. Zij gingen heen, zij het ook schoorvoetend.

Het klimaat is anders dan na de eerste wereld-oorlog. Toen dacht men: „dat nooit weer!” Nu denkt men: „het komt tóch weer! De koude oorlog kondigt de hete aan!” Het zwartste pessimisme heerst alom. Angst en wantrouwen regeren de wereld en maken het leven tot een vloek.

Maar Kerk en Vrede werkt door. En mèt haar alle geestverwante strijders in het buitenland. Haar dienst is niet afgelopen. Integendeel: nu ziet ze pas goed, wat haar dienst is. „Waar de illusies ophouden”, sprak Kierkegaard, „daar begint het geloof”.

Naar ons geloof is het werk van Kerk en Vrede geen mensenwerk, maar Gods werk, één van Gods werken, die Hij op aarde uitgevoerd wil hebben. „Als de Heer het huis niet bouwt, sloven de arbeiders zich vergeefs af”. Maar deze weten: Hij is de Bouwmeester. Hij beveelt en wij gehoorzamen. Hij trekt de lijnen en wij volgen. Hij heeft het projekt voor ogen en wij vertrouwen. Hij staat ons bij en wij volharden. Hij spreekt: „Niet door geweld zal het geschieden, maar door Mijn geest!” En wij geloven. „Ziende op de overste leidsman en voleinder des geloofs, Jezus Christus”.

Professor Dr G. J. Heering, de leider van Kerk en Vrede suo iure, in het verleden en in het heden. Wat zijn wij dankbaar, dat wij hem nog hebben!
J. J. B. Jr.

Het aantal leden is nog altijd kleiner dan vóór de oorlog. Maar de aandacht in den lande, vooral in de kerken, is groter. Ook omdat de zichtbare werkelijkheid in een vreselijke taal meesprekt. Als de misdadigheid van de oorlog haar maximum nadert, komt de krankzinnigheid aan haar zijde, de reine waanzin. De Reaal-politiek faalt. Christus wordt reëel. „Zonder Mij kunt gij niets doen”. Zonder Mij is er geen toekomst.

Kerk en Vrede geen mensenwerk, al werken gebrekkige mensen mee. Maar één van Gods werken. En Hij laat niet varen de werken Zijner handen. Van de oudste arbeiders gingen er de eeuwige rust in. Wij betreuren reeds velen! Anderen kwamen in hun plaats en sommigen van hen beginnen ook reeds grijs te worden. Maar dan brandt het vuur reeds in jonge harten, en jonge handen strekken zich uit om de taak te grijpen. God laat Zijn werk niet varen. Want Zijn wil is het, dat de kerk ook hierin zich openbaren zal als de kerk van Christus, en de strijd, de principiële strijd zal aanbinden tegen oorlog en oorlogstoerusting, tegen het ganse militarisme. Dan heeft Kerk en Vrede het werk gedaan, dat haar is opgedragen. Dan is haar dienst volbracht. Maar tot zo lang, dienaressen Christi, werk door!

G. J. HEERING.

Helpt mede met de verspreiding van dit

HERDENKINGSNUMMER

door een aantal ex. te bestellen bij ons algemeen secretariaat Argonautenstraat 37, Amsterdam Z.

5 ex. voor f 1.—; 10 ex. en meer voor f 1.75 per 10 stuks. Postgiro 455382 Penningm. H.B. K/V te Bentveld.

MOTIE

aangenomen op de vergadering van voorgangers, 8 October 1924 te Utrecht

„De Groep van godsdienstige voorgangers tegen oorlog en oorlogstoerusting, in vergadering bijeen op Woensdag 8 October 1924, in Hotel „l'Europe“ te Utrecht,

overwegende, dat slechts van het doorwerken der Christelijke beginselen heil te wachten is voor mensen, volkeren en volkerengemeenschap, dat deze doorwerking niet alleen tegengehouden wordt door de invloed der zonde maar ook door het instandhouden van zondige gebruiken waarvan het verderfelijks de oorlog is, dat niet alleen de oorlog met alle recht spot, maar ook het karakter der moderne oorlogsvoering het godsdienstig-zedelijk bewustzijn krenkt op een niet meer te verdragen wijze, van oordeel zijnde, dat het elk offer waard is om tegenover deze misdaad ernst te maken met de zedelijke waarheid, dat het beter is onrecht te lijden dan onrecht te doen, bindt de strijd aan tegen oorlog en oorlogstoerusting en roept alle Christenen binnen en buiten de kerken op om in deze strijd mee te strijden, opdat de namen van Jezus Christus en Zijn Hemelse Vader niet meer op die gruwelijke wijze door de volkeren geschonden worden als in de jaren, die achter ons liggen, het geval is geweest“.

HERINNERING

Sinds 1 Augustus 1914 heeft de monsterachtige misdaad van de oorlog mij niet meer losgelaten. Na een idyllisch pastoraal leven van slechts één jaar in het welbekende Drentse dorpje Vledder, werd ik plotseling fel opgeschrikt en was het me alsof de bliksem in mijn ziel sloeg.

Oorlog tussen christenlanden! Leuven in brand, duizenden Belgische medebroeders weggemoord door de Duitse aanval, vluchtelingen... en intussen breidde de oorlog zich maar uit over Europa...

Ik weet nog hoe ik dagen lang met een koorts in mijn lijf mezelf almaar pijnigde met de vraag hoe dit alles mogelijk was en waarom wij niets deden? ?

Waarom deden de arbeiders niets? Zij hadden toch hun organisaties?! Maar Troelstra had zich met de zijnen achter onze mobilisatie gesteld. De nationale gedachte moest nu verkozen worden boven de internationale solidariteit! Als christen-socialist schokte deze „zondeval“ van het socialisme mij en anderen diep.

Hoewel ik mijn inzicht dat oorlog misdaad is — want dat voelde ik wel — nog niet geheel kon funderen, stelde de zwijgende rol van de Kerk mij zeer teleur. Zelfs Rome dat zich toch op zijn eenheid en verbondenheid over de grenzen heen, verheft, sprak een vlammend getuigenis tegen dit onmenselijk bedrijf van christen-broedermoord niet uit, maar bad met alle kerken om Gods zegen over dit onmenselijk en onchristelijk bedrijf.

Toen mijn naamgenoot, afgevaardigde van de SDAP van het district Weststellingwerf in December in mijn dorp kwam, en ik hoopte van hem een krachtige stellingname tegen de oorlog te vernemen, kwam hij tot mijn diepe teleurstelling — als so-

cialist nog well! — de mobilisatie verdedigen. Ik herinner mij hoe verbaasd ik hem heb aangezien. Maar het gaf mij een nieuwe stoot en ik wist, dat ik anti-militarist in hart en ziel was. Ik wist ook, dat ik dit niet alleen uit afschuw voor de gruwelen van de oorlog was, een psychische afkeer, maar ook als christen, diep overtuigd, dat Christus niet achter dit bedrijf kon staan. Veel had ik daarbij te danken aan de aangrijpende brochure „Oorlog en Christendom“ die in het najaar van de hand van Hilbrandt Boschma was verschenen en die mijn inzicht verhelderde.

In Januari 1915 hield ik dan ook mijn preek „Gij zult niet doodslaan“, die later met een voorwoord van Hilbrand Boschma als brochure verscheen.

In die brochure sprak ik de hoop uit, dat allen die de onverenigbaarheid van Evangelie en oorlog beseften, hiervan in de kerken zouden gaan getuigen. Want dit stond hoe langer hoe meer voor mij vast, dat de Kerk het geestelijk bolwerk van oorlog en militarisme is, zoals zij dit helaas, zij het in reeds mindere mate, nog is.

Tien jaar later zou mijn wens vervuld worden. Ik had gehoord, dat professor dr G. J. Heering, teleurgesteld in het optreden van de toenmalige Wereldbond der Kerken, die wel predikte dat het Evangelie van Christus de internationale verhoudingen moest doordringen, doch de oorlog niet principieel afwees, plannen koesterde een organisatie te vormen van allen die de christen-anti-militaristische overtuiging waren toegedaan om in en met de kerk de strijd aan te binden tegen oorlog en oorlogstoerusting.

Na met prof. Heering hierover van gedachte te hebben gewisseld en anderen te

hebben uitgenodigd om mede te werken tot de vorming van een groep voorgangers in de kerken — wij waren van meet af reeds oecumenisch! — kwamen wij op 8 October 1924 te Utrecht in hotel l'Europe met een veertigtal genodigden bijeen. Ik mocht de vergadering openen met het lezen van Johannes 16:1—15. Diep waren wij ervan doordrongen dat Gods Geest ons had geleid en de ogen geopend voor de waarheid van het nog zo zwakke getuigenis, temidden van een weerbarstige werkelijkheid in ons en om ons, geladen met de zwaarste problemen, op een weg onder de schaduw van het Kruis.

Onze discussies liepen over het opstellen van een Verklaring, waarin ons beginsel zou worden neergelegd.

Terwijl wij met verschillende formuleringen bezig waren, doch moeilijk tot een resultaat konden komen, stelde prof. Heering — ik herinner me nog hoe hij terzijde in de zaal staande, deze voorlas — de zo bekend geworden Motie voor, die bijkans zonder enige wijziging door de aanwezigen werd aanvaard.

Zo ontstond onze geloofsgemeenschap, eerst een groep van voorgangers, maar al binnen het jaar een groep van voorgangers en gemeenteleden, die in 1925, toen ons orgaan onder de naam „Kerk en Vrede“ verscheen, ook die naam ging dragen.

En professor Heering werd onze voorganger.

Dat was het begin.

Sindsdien kwamen wij elke maand bijeen

Ds J. B. Th. Hugenholtz, die in het werk van Kerk en Vrede versleten is. En nu hij emeritus is, blijkt, dat hij nog helemaal niet versleten is. Hij begint weer opnieuw en hij is nog altijd Hugenholtz, de vriend van ons allen en — wat meer zegt — de onbaatzuchtige vriend van ons allen, voor wien de strijd tegen de oorlog en voor de vrede zijn leven is.

J. J. B. Jr.

met onze bestuursleden om ons werk te bespreken, de situatie onder ogen te zien en in verschillende kerken in Nederland voor de verbreiding van ons beginsel de wegen en middelen te beramen. En ik verzeker u: er is hard en met grote toewijding door allen gewerkt, niet het minst door vele getrouwen in het land.

Na dertig jaar hieraan te mogen terugdenken, stemt tot grote dankbaarheid. Wij werkten in de vaste overtuiging, dat wij door Hem, wiens Rijk zijn fundament vond in Jezus Christus de Gekruisigde, hiertoe waren geroepen.

Onvergetelijk is ons de trouwe kameraadschap, die wij van talloos velen ondervonden. Ook van hen die van ons zijn heengegaan, wier namen ik alle wel zou willen

noemen. Maar uit het oog verloren zijn zij niet, want wij weten, dat zij in een andere staat de vreugde kennen van het schouwen van Gods heerlijkheid, terwijl wij staande in de strijd, de kracht ontvangen van Zijn Heilige Geest in dienst van gerechtigheid en vrede, opdat Zijn Koninkrijk kome ook hier op aarde, Zijn goede aarde.

God geve, dat het getuigenis van Kerk en Vrede, dat in vele landen door verschillende organisaties en kerken krachtig wordt gebracht en in de kerken gehoor begint te krijgen, binnen afzienbare tijd mag zijn volbracht, en de oorlog in zijn massavernietigende vorm mag zijn gebannen uit de samenleving der volken.

J. B. TH. HUGENHOLTZ

Niet anders ging het met Ds Adama van Scheltema. Hij was een man met een fijne, werkelijk dichterlijke aanleg. Maar te kwader ure plaatste God hem van aangezicht tot aangezicht tegenover de ellende, die voortkomt uit de alcoholmode. Hij sloeg alarm en riep heel de christenheid te hulp. Maar de christenheid bleef onbewogen, keerde zich hoogstens even om op het bed van haar eigen traagheid en vroeg op slaperige toon:

„Wat is dat voor een lawaai? Wat wil die kerel?”

„O”, werd er geantwoord, „dat is een man, die een beetje lijdende is aan overdriving. Die arme maniak verbeeldt zich, dat er eigenlijk geen ander vraagstuk op de wereld is dan het drankvraagstuk, en hij doet waarachtig net eender, alsof je geen goed christen kan wezen zonder geheel-onthouder te zijn!”

En zulke mensen heb je ook in de tegenwoordige tijd ten opzichte van de oorlog. Daar heb je, om een enkel afschrikwekkend voorbeeld te noemen, zo'n Prof. Heering! Anders was hij werkelijk nog al een veelzijdig mens, maar tegenwoordig doet hij net eender, alsof er voor het christen zijn maar één criterium is, nl. dat men een tegenstander is van de christelijke doodslag. Dat is het stokpaardje, waar hij op rondrijdt.

* * *

Is er voor de ziel krenkender beschuldiging te bedenken dan deze?

Daar hebt ge getuigd, sinds jaar en dag, tot vermoeienis toe, voor dat éne beginsel, voor die éne eenvoudige waarheid, die in de wereld geen erkenning kon vinden.

„Ik zit liever wat te lezen in Molière, Mevrouw!” antwoordde een predikant aan een dame, die hem vroeg, of hij ook niet meedeelde in de strijd voor geheel-onthouding.

Ja, waarlijk, ook gij waart liever wat in Molière gaan lezen. Maar de nood der wereld, de drang des Geestes liet het u niet toe.

En daar anderen ongevoelig en werkeloos blijven, komt daar voor u w rekening een dubbele taak. Daar anderen zwijgen, moet gij zoveel te luider en te trouwer getuigen, „hetzij dat ze het horen, hetzij dat ze het laten zullen”.

Maar ziel juist daardoor maakt ge u in hun ogen nog maar onmogelijker en bespottelijker.

Daar heb je „Kerk en Vrede” ook weer. Wat is dat voor een ding?

Och, zie je, dat is niets anders dan doordraverij van een nieuwe afdeling van... de stokpaardjesruiters.

Hml Leg het maar op zij en geef me maar liever een deeltje van je Molière!

HILBRANDT BOSCHMA.

Stokpaardjesruiterij

In dit herdenkingsnummer mag een artikel van onze oude vriend en veteraan Hilbrandt Boschma niet ontbreken. Het volgende artikel verscheen in Kerk en Vrede van October 1925.

REDACTIE

Er is niets waarmee men u zo gemakkelijk en tevens zo grondig op zij weet te schuiven als met de beschuldiging van eenzijdigheid en overdriving.

Daarmede heeft men elke grote, edele beweging in de geschiedenis der mensheid belachelijk gemaakt en geknoeid.

In de dagen van de slavernij bleef de grote meerderheid der voorgangers en gemeentelieden der Kerk ten opzichte van dit vraagstuk volharden in logge onbewogenheid. Zoals het volk zegt: Ze geloofden het well Slechts enkele geesten waren er, in wie het vuur Gods brandde tot vertering van deze gruwel. Maar juist daardoor zagen die enkelen zich genoodzaakt, met zoveel te groter klem en nadruk te getuigen, en hoe onbewogener de Kerk bleef in haar geheel, hoe vaker en nadrukkelijker die anderen de stem moesten verheffen.

Doch ziel juist hierdoor gaven ze hun tegenstanders een goedkoop middel in de hand, om zich met een rustige en ietwat medelijdende glimlach van de hele zaak af te wenden. Mensen als Mevrouw Beecher Stowe meenden het wel goed, o jal maar het was jammer, dat ze zich zo te buiten gingen aan overdriving. Daar had je nu dat boek van haar, de „Negerhut”. Het was wel mooi, o ja, maar het was toch erg overdreven! Het was nu net eender, alsof er voor dat goeie mens op heel de wereld geen andere kwestie bestond dan de kwestie der slavernij.

Net hetzelfde had je later met Dr H. Pierson van Zetten. Die man tamboereerde al maar door op de trom van het prostitutie-vraagstuk en hij zei het wel niet met ronde woorden, maar je kon toch duidelijk aan hem merken, dat je volgens hem geen goed christen kon wezen, of je moest ijveren tegen de prostitutie.

Hilbrandt Boschma. Wat hij was? Het doet er niet toe. Hij was godsdienstonderwijzer, maar hij sloeg de meeste dominees met kilometers. Een oorspronkelijke geest. Eén van de eersten, die het vraagstuk van „Oorlog en Christendom” in kerkelijk Nederland aan de orde stelde, kort na het begin van de eerste wereldoorlog. Honderden artikelen en tientallen brochures heeft hij gepubliceerd. De vraag, die hij ons altijd weer stelt, is: Kunt u het tegenover Jezus Christus verantwoorden deel te nemen aan de oorlog? Boschma is ver in de tachtig en hij komt niet meer van bed af. Maar hij leeft met ons mee en in dit herdenkingsnummer van Militia Christi brengen wij hem een hartelijke groet. Boschma, wij hebben veel aan je te danken!

J. J. B. Jr.

Grepen uit de geschiedenis van Kerk en Vrede

Voor mij liggen de gebonden jaargangen van „Kerk en Vrede”. En al bladerende door en lezende in de oude nummers, verrijst voor ons oog de geschiedenis van Kerk en Vrede, die de geschiedenis der Kerk en de geschiedenis der wereld op haar wijze — bescheiden, soms aarzelend, toch weer beslist — begeleidt en onder de kritiek van het Woord Gods stelt.

1924-1925

Want het is uit zedelijke en godsdienstige verontrusting, dat Kerk en Vrede geboren is. Dit blijkt al in het eerste nummer van ons blad, dat verscheen in Mei 1925. Op de jaarvergadering, die op Maandag 20 April van dat jaar in hotel l'Europe te Utrecht gehouden werd, sprak de voorzitter Prof. Dr G. J. Heering: „Onze Groep is geboren uit zedelijke verontrusting, die het gevolg is van het mens-ontreunde, dat in den wereldoorlog openbaar werd. Oorlog is, naar het gevoelen van steeds meerderen, de bedreiging van beschaving en Christendom. Deze verontrusting is toenemende, waar het duidelijk blijkt, dat de mogendheden weer op oorlog aansturen” (N.B. in 1925!).

„Zedelijke verontrusting is er, waar de Christelijke Kerken, wier aanzien reeds zoveel geleden heeft, nog maar blijven toezien en blijkbaar of schijnbaar onbewogen zijn. De wereld oordeelt: wie zwijgt, stemt toe”.

„Er is nu in Nederland een Groep uit het midden der Kerken, die protesteert tegen de oorlog. Deze Groep doet dat niet in de vage vorm van een wens: „nooit meer oorlog”, maar met de concrete gedachte: „Wij willen de oude weg der bewapening niet meer op. Wij zijn doordrongen van het onzedelijke van dit middel. Wij protesteerden tegen oorlog en oorlogstoerusting. Wij eisen ontwapening. Niet op opportunistische gronden (omdat het niet meer kan, of omdat het ons toch niet baat), maar op zedelijke gronden, omdat het niet mag”.

Zo ontstond Kerk en Vrede. Wat de initiatiefnemers van 8 October 1924 bond, vond zijn uitdrukking in de bekende motie, die elders in dit nummer afgedrukt staat. Op de eerste jaarvergadering werd bekend gemaakt, dat de Groep 150 personen telde, waarvan 85 predikanten en evangelisten (o.a. 1 Oud-Katholiek pastoor). Van deze voorgangers zijn 20 % tot de orthodoxe richting te rekenen.

Op deze eerste jaarvergadering werd uitdrukkelijk vastgesteld, dat men zich weliswaar bij de Groep kan aansluiten, ook al behoort men niet bij een Kerk — indien men de motie als beginsel aanvaardt — doch dat de Groep in de eerste plaats een kerkelijke blijft. Uit en voor de Kerk! Gedurende de dertig jaren van haar bestaan is Kerk en Vrede trouw gebleven aan deze opzet. Uit en voor de Kerk! Dat

is ook de eigen plaats van Kerk en Vrede in het geheel der Vredesbeweging!

Wat is de rol van Kerk en Vrede in de politiek? Ook deze vraag kwam op de agenda van deze eerste ledenvergadering. Er werd besloten dat de Groep zich met een Manifest zou richten tot het Nederlandse volk. Hierin werd ons volk opgeroepen in geen geval te stemmen op hen, die in de Kamer zullen stemmen voor de oorlogsbegroting, voor de militaire opleiding uwer kinderen, voor de mogelijkheid, dat ons volk straks actief deelneemt aan het alle christelijke moraal vertredende oorlogsbedrijf.

Het Bestuur van Kerk en Vrede werd in dit eerste jaar van actie gevormd door Prof. Dr G. J. Heering, Voorzitter; Ds J. B. Th. Hugenholtz, Secretaris; Ds A. J. Wartena, Penningmeester; Evangelist Th. A. ten Hooven; Ds N. Padt.

Dit eerste jaar was inderdaad een jaar van actie. Want deze kleine groep ontplooidde een grote activiteit. Zo werd aan de 44 Classes van de Ned. Hervormde Kerk het verzoek gericht om in de op 24 Juni te houden Classicale Vergaderingen adhaesie te betuigen aan de bekende motie. En het is interessant om na te gaan, welke de resultaten waren van dit verzoek. De motie werd in twee classes met algemene stemmen aangenomen (Hoorn en 's Hertogenbosch); in vijf classes met meerderheid van stemmen aangenomen (Gouda, Alkmaar, Leeuwarden, Winschoten en Meppel); in elf classes met meerderheid van stemmen verworpen, terwijl zij in de overige niet in behandeling kwam.

In deze eerste jaargang komen wij namen tegen van oude bekenden. O.a. artikelen van Hilbrandt Boschma, van de Doopsgezinde Dr A. K. Kuiper, van de Oud-Katholieke Prof. Dr C. G. van Riel.

Het eerste jaarverslag van de secretaris (gelezen op de ledenvergadering van 20 November, die ditmaal in Amsterdam werd gehouden) vertelt ons, dat het ledental langzaam groeiende is. Het aantal voorgangers bedraagt nu, dus na één jaar van actie, 95. Het aantal gemeentelieden 115.

Kerk en Vrede komt wel in discussie! Het lid C. J. Smith, hoofd der christelijke school te Groot-Ammers, leider van het bureau voor orthodox-christelijke vredes-zending, wordt wegens zijn anti-militairisme ontslagen. De inquisitie is begonnen!

1926

In het 2de jaar gaat de groei van de Groep door. In het 1ste nummer van de 2de jaargang wordt medegedeeld, dat Kerk en Vrede thans 234 leden telt, waarvan 105 voorgangers (van de Rooms-Katholieke en

Ds J. Sevenster, de vader van Professor J. N. Sevenster in Amsterdam en Professor G. Sevenster in Leiden, was al christen-antimilitarist voordat Kerk en Vrede werd opgericht. Hij heeft ervoor in de gevangenis gezeten. Hij ontbrak vrijwel nooit op onze jaarvergaderingen en was hij er niet, dan misten wij hem inderdaad. Een integere figuur, van wien iedereen hield. Een vrijzinnig predikant, wiens leven — zo was het zijn verlangen — bestond in de navolging van Jezus Christus. Ik geloof niet, dat Sevenster H.B.-lid geweest is, maar er zijn jaren geweest, waarin wij ons Kerk en Vrede zonder Sevenster niet konden voorstellen.

J. J. B. Jr.

Gereformeerde Kerken traden geen voorgangers toe: op dit punt is er nog niets veranderd!). Het blad zelf heeft een opslag van gemiddeld 1000 exemplaren, doch er zijn slechts 450 abonnees.

In dit jaar vindt een uitvoerige discussie plaats over het pro en contra der Padvindderij.

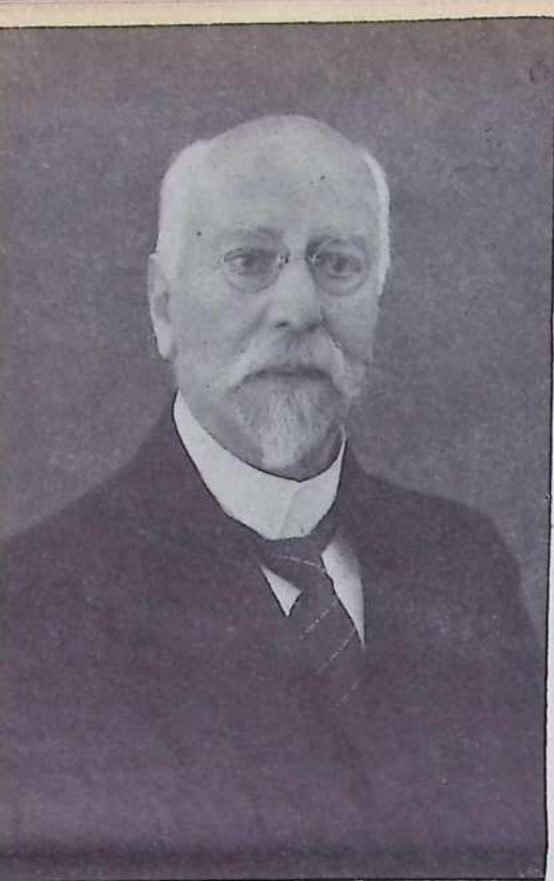
1926 is het jaar van het Anti-Dienstplicht-Manifest, dat in alle landen wordt gepubliceerd.

Het Fascisme duikt op. Mussolini wordt een wereldgevaar genoemd. „Het fascisme betekent: bewapening — sterke bewapening. Het fascisme betekent: tegenover het Godsrijk, de wereldlijke staat, zoals die te kennen is uit de antieke cultuur” (Th. A. ten Hooven).

Reeds vroeg heeft Kerk en Vrede de daemoneische aard van het Fascisme en later van het Nationaal-Socialisme onderkend en signaleerd.

1927

Op 1 Juni 1927 bedraagt het aantal voorgangers-leden 127, het aantal gemeentelieden 440 en het aantal abonnees 352, in totaal 919 lezers van het maandblad.

Ds A. J. Wartena van Zevenaar zat vele jaren in het H.B. van Kerk en Vrede. Een man met een piëtistische inslag. Zijn vroomheid was echter niet individualistisch. Hij kende Blumhardt en leefde in de verwachting van het Godsrijk. Die verwachting en zijn welhaast kinderlijke vroomheid waren karakteristiek voor zijn persoon. Een man, die leed aan de spanning tussen Godsrijk en wereld. Tegelijkertijd een blijmoedig christen en een trouwe vriend.

J. J. B. Jr.

1928

In Mei 1928 is het ledental gestegen tot 2238, waarvan 117 voorgangers. De oplaat van het blad bedroeg 4000 exemplaren.

In dit jaar werd een Internationaal Congres van Anti-militaristische Geestelijken gehouden te Amsterdam. (Het Comité was in 1926 in Zwitserland opgericht). Ook verscheen het boek van Prof. Heering, *De Zondeval van het Christendom*. Dit boek betekent een mijlpaal in de geschiedenis van de kerkelijke vredesbeweging. Prof. van Riel zegt ervan: „Het is het werk van een zg. vrijzinnige. Maar ik zeg, dat er door en uit dit boek een Christusgeest waait, zoals alleen een waarachtig Christusdiscipel dien openbaren kan” (Oct. 1928).

1929

In Mei 1929 telde Kerk en Vrede 3772 leden (een grote aanwas dus in één jaar). Het getal voorgangers bedroeg 222. De oplaat van het orgaan bedroeg 6000.

1930

In 1930 wordt Fedde Schurer door het Bestuur der Christelijke School te Lemmer om zijn visie op het oorlogsvraagstuk uitgeworpen.

Dit jaar kenmerkte zich door een buitengewone groei. Het aantal leden steeg tot 5149 (1 Mei 1930). Hiervan zijn 263 voor-

gangers. De toename van de orthodoxe leden is opmerkelijk. Enkele afdelingen zijn bijna geheel orthodox, terwijl het percentage der orthodoxe voorgangers van 20 tot 30 is geklommen. En dat nog wel in een tijd, waarin een christelijk schoolbestuur een orthodoxe onderwijzer ontslaat wegens afwijking van het orthodox Gereformeerd beginsel!

Petitionnement

Op de jaarvergadering van 1930 werd besloten een zo krachtig mogelijke zelfstandige actie te voeren tegen de vlootplannen van minister Deckers. Naast het protest door SDAP en NVV georganiseerd, behoorde ook naar de mening van de Jaarvergadering, een zuiver godsdienstig woord gehoord te worden. De volgende Oproep verscheen:

De Nederlandse regering heeft haar plannen voor de vloot-aanbouw gedurende de eerstvolgende 11 jaren bekend gemaakt. Zij wil, dat Nederland zal voortgaan om evenals andere staten de vloot uit te breiden en zich ten oorlog toe te rusten. Zij stelt voor met de uitvoering van haar plannen aanstonds een begin te maken.

*Tegen deze plannen en voorstellen richten wij ons godsdienstig getuigenis. Een volk dat ernst wil maken met het Evangelie van Jezus Christus, moet naar onze overtuiging breken met oorlogvoering en oorlogstoerusting. Dit klemmt te meer, waar de Nederlandse regering met andere regeringen het Kellog-Pact getekend hebbende de oorlog heeft uitgebannen als middel tot beslissing van internationale geschillen. Wij doen daarom een beroep op alle godsdienstige Nederlanders, van welke maatschappelijke en politieke richting zij overigens ook mogen zijn, om met ons tot de volksvertegenwoordiging het verzoek te richten: *Het voorstel der regering tot vlootuitbreiding niet aan te nemen.**

Tekent daartoe op onze groene lijsten! Werkt allen mede om dit petitionnement te maken tot een krachtig godsdienstig getuigenis tegen de voortgaande oorlogstoerusting!

Het Hoofdbestuur van Kerk en Vrede,

Prof. Dr G. J. Heering, voorzitter

Ds J. B. Th. Hugenholtz, secretaris

Ds J. J. Buskes

A. Elffers Azn.

Dr A. K. Kuiper

Prof. Dr C. G. van Riel

Ds A. J. Wartena

Dit petitionnement, dat meer dan 80.000 handtekeningen bevatte, werd door het Bestuur van Kerk en Vrede aan de Voorzitter van de Tweede Kamer aangeboden.

1931

Ook in het zesde verenigingsjaar nam het ledental sterk toe. Op 1 Mei 1931 bedroeg dit 7654, waarvan 327 voorgangers. Ruim 25 % van hen is Orthodox-Protestant en Oud-Katholiek. De oplaat van het blad steeg tot 9000 exemplaren.

In 1931 werd het Tweede Internationale Congres van Antimilitaristische Voorgangers te Zürich gehouden. Er waren 130 afgevaardigden uit 10 landen aanwezig. Voorzitter was Prof. Heering.

1932

Op 1 Mei 1932 bedroeg het ledental 9143, een toename van 20 % binnen één jaar. Het aantal voorgangers steeg tot 369. De oplaat van het blad was ruim 10.000 exemplaren. Op de jaarvergadering werd de klacht geuit, dat het orgaan niet eenvoudig genoeg is! Ook toen al...

1933

Op 13 Febr. 1933 heeft het Dagelijks Bestuur de volgende verklaring medegedeeld aan de pers in verband met „De Zeven Provinciën”:

„Het Dagelijks Bestuur der vereniging „Kerk en Vrede” met ontzetting kennis genomen hebbende van de bloedige wijze, waarop de muiterij der schepelingen van „De Zeven Provinciën” tot een einde werd gebracht;

met nadruk uitsprekende, dat het in geen enkel opzicht bedoelt de houding der muitende bemanning te verdedigen; wijst op het onmenselijke, dat aan het militarisme onlosmakelijk verbonden is en zich ook in dit geval weder op zo weerzinwekkende wijze openbaarde; en roept daarom het Nederlandse volk op tot veroordeling en bestrijding van het militarisme, omdat zijn karakter volstrekt onverenigbaar is met de eisen van het Christendom”.

(w.g.) Prof. Dr G. J. Heering,
Voorzitter

Ds J. B. Th. Hugenholtz,
Secretaris

Prof. Heering schrijft zijn belangrijke artikel „De les van „De Zeven Provinciën”, later als vlugschrift uitgegeven. Kerk en Vrede beschikte over een voortreffelijke serie vlugschriften.

Hitler-Duitsland

Het jaar 1933 betekent een keerpunt in de geschiedenis van Europa. Hitler is aan de macht gekomen en de bedreiging voor de wereldvrede wordt steeds meer reëel. De groei van Kerk en Vrede staat stil. Per 1 Mei 1933 bedroeg dit 9123 (waarvan 378 voorgangers). Op 1 Mei 1934 was het ledental zelfs teruggelopen tot 8212. Niet minder dan 1628 leden gingen heen, terwijl 717 nieuwe leden toetraden. (Het aantal voorgangers bedroeg 375, d.i. 13 % van de protestantse voorgangers).

In het nummer van 15 Mei 1933 verschijnt een artikel van Ds A. J. Wartena over: *De jodenvervolg in Duitsland*. „Wat de joden thans te verduren hebben, is eenvoudig onmenselijk”.

„De christelijke kerken hebben de roeping, het Godsvolk — dat nog altijd de belofte der toekomst heeft — de weg naar zijn verworpen Messias te wijzen, door open-

baring van Zijn Geest der zoekende, dienende, zelfverloochende liefde. Maar de kerken zwijgen en zien onbewogen toe, dat zich noemende christenen voor het arme Jodenvolk de weg tot Christus versperren".

In het nummer van 1 Juni wordt een rede gepubliceerd van Ds J. J. Buskes, getiteld: *Hakenkruis en Christuskruis*. „Tegen de terreur en de vervolging in Duitsland gaat ons protest en gaat 't protest van de christelijke kerk. En terwijl wij protesteren tegen de terreur en de vervolging in Duitsland, willen wij tegelijkertijd protesteren tegen de besmetting, die vanuit Duitsland in ons vaderland, zelfs in kerkelijk-christelijke kringen begint door te dringen. Er zijn ook in ons land, niet-christenen en christenen, die noch politiek met gezag en gerechtigheid, noch kerkelijk met daadwerkelijke liefde willen werken, maar die alleen heil verwachten van het geweld".

Tegen de stroom op

Van de beginne af heeft Kerk en Vrede duidelijk de daemonie ingezien van het nationaal-socialisme, ook toen in kerkelijke kringen nog geflirt werd met fascisme en nazisme. Gedurende de jaren door heeft Kerk en Vrede een duidelijk geluid laten horen, dat voor geen misverstand vatbaar was. „De dienst van Wodan en Thor staat weer op en verdringt dien van Christus", aldus Prof. Heering op de jaarvergadering van 1933. Deze rede droeg als titel: *„Tegen de stroom op"*. En inderdaad: sinds 1933 moest Kerk en Vrede tegen een zware stroom oproeien. Het gunstige getij is voorbij. De leiding voorzagt, dat de lauwen en de aarzelenen zouden bedanken. „Welnu, laten die beide rubrieken vertrekken. Wij kunnen ze missen... Bij ons komt het aan op overtuiging en toewijding" (Prof. Heering, 1 Juni 1933). Niet, dat Kerk en Vrede niet reëel was. Integendeel! Nooit is in onze kolommen gezegd, dat het wel mee zou vallen. Prof. Heering zei in 1933: „Wij vrezen, dat in de aanvang van de volgende oorlog het schouwspel van 1914 zich herhalen zal. Onlangs heeft de heer De Roode op een kadercursus der SDAP gezegd: „Als het weer tot oorlog komt, zullen de arbeiders aller landen mee de wapenen opnemen". Ik voeg er aan toe: „En de kerken zullen hun zegen weer meegeven". Dit zal dan een oorlog betreffen, waarbij de vorige nog maar kinderspel was".

1934

In de jaren 1933 en 1934 wordt de NSB onder de loupe genomen. „Het parool zij dan ook: Geen NSB'er in „Kerk en Vrede" en geen „Kerk en Vrede" lid in de NSB! Dit is geen onverdraagzaamheid, maar eenvoudig het zuiver voorstellen van het vraagstuk, waar het zowel in de NSB als in „Kerk en Vrede" om gaat", aldus Ds Buskes (1 Febr. 1934). En hij schreef verder: „Wij zullen in de komende tijden

al onze aandacht blijven schenken aan de woorden en de daden der NSB".

In het isolement

De aanvallen op Kerk en Vrede ook in de kerkelijke pers worden feller. Een Hervormd predikant in de hoofdstad verklaart: „Het wordt tijd dat de Kerk zich onomwonden uitspreke tegen deze „Kerk en Vrede" beweging". „De Standaard" beschuldigt „Kerk en Vrede" van medewerking aan de wereldrevolutie. Een doctor theologiae wijst „op de huichelarij der mannen van „Kerk en Vrede", die beneden alle peil is. De medestanders van Prof. H. zijn de mannen, bij wie steeds de geheime wapendepôts enz. gevonden worden en die openlijk de opstand en de neerhaling van het gezag prediken". In deze „strijd om „Kerk en Vrede" ontpopt vooral Ds Buskes zich als een zeer geharnast strijder.

De vroegere ontwapeningspartijen gaan „om", aangezien hun anti-militairisme opportunistisch was. De veranderde internationale en nationale verhoudingen hebben hun standpunt doen wijzigen. Kerk en Vrede raakt geïsoleerd. En in dit alles wordt steeds meer duidelijk, dat Kerk en Vrede als kerkelijke geloofsbeweging thans meer dan ooit haar eigen weg moet gaan.

Steeds meer wordt het wereldgebeuren belicht in de kolommen van ons blad. Oostenrijk: burgeroorlog. De verhouding van Staat en Christendom en de vraag van het geweld in dienst van het recht komen aan de orde. De wedloop in bewapening begint. Steeds duidelijker wordt, dat de absolute dictatuur van Hitler het meest brute en willekeurige geweld betekent. Nationaal-Socialisme en geweld behoren bijeen. Dit blijkt in Abessynië.

1935

Op 1 Mei 1935 bedraagt het ledental 8027. Terwijl er 1141 heengingen, traden 956 nieuwe leden toe. Het aantal voorgangers bedroeg 389. De oplaag van het blad bleef zich om de 10.000 exemplaren bewegen.

Abessynië

Abessynië! Ds Buskes schreef o.a.: „Alsof er voor Abessynië enige mogelijkheid zou zijn, zijn onafhankelijkheid te bewaren. Het mag zich dood vechten, het gaat er onherroepelijk aan en het wordt uitgeleverd aan kapitalisten en imperialisten". „Men kan zeggen: maar daar staat gij als Kerk en Vrede-leden volkomen machteloos. In zekere zin: ja! wij hebben dat altijd geweten en ook altijd heel eerlijk gezegd. Indien een huis, waarin men, hoewel talloos vele malen gewaarschuwd, al meer kruikisten en olievaten opgestapeld heeft en in welks onmiddellijke omgeving men voortdurend met brandende fakkel rondloopt en voetzoekers afsteekt, tenslotte in brand vliegt, staan op dat moment allen machteloos. Er komt een ogenblik, dat niemand de boze geesten, die men

Aan Dr A. K. Kuiper, de Doopsgezinde predikant van Amsterdam zal niemand van ons zonder eerbied terug denken. Hij was evenals Wartena een waarlijk vroom man. En hij was een aristocraat van den geest. De Doopsgezinde tradities waren in hem vlees en bloed geworden. Het heeft dan ook niemand verwonderd, dat Ds Kuiper één van de meest overtuigde leden van Kerk en Vrede werd. Hoeveel malen heeft hij voor ons gesproken en zelfs de meest verbeterde tegenstander van Kerk en Vrede — die waren er in die tijd velen — zou het niet wagen, om over Ds Kuiper niet met eerbied te spreken. J. J. B. Jr.

zelf opriep, meer beheersen kan. Zie, zo zien wij het wereldgebeuren. In het licht van Christus' woord: „Die het zwaard nemen, zullen door het zwaard vergaan". Daarom schreven wij... dat wij niet zo ineens bereid zijn, om met heel „Christelijk Europa" mee te bidden om vrede. Niet, omdat wij niet geloven in de kracht van het gebed. Maar omdat wij niet overtuigd zijn van de oprechtheid van dat gebed. Onze vaders hebben zure druiven gegeten. Is het wonder, dat onze tanden stomp zijn geworden? Hier helpt geen gebed. Hier redt alleen bekering, terugkeer tot God en Zijn gebod" (1 Oct. 1935).

In 1935 kwam wederom het Congres van de Internationale Unie van Antimilitaristische geestelijken bijeen, thans te Bazel.

Sancties

Steeds nieuwe problemen dienen zich aan. Het vraagstuk der militaire sancties beroert de geesten. Het standpunt van het Hoofdbestuur is: geen militaire sancties, al spreekt men over politie optreden in kolossale stijl. Aanvaarding van sancties betekent, dat voortaan onderscheid gemaakt zou moeten worden tussen een oorlog, die zonde is en een oorlog, die geen zonde is. Niet allen zijn het met dit standpunt eens. Het HB betreft echter de wacht bij het beginsel.

1936

1936 is het jaar van Mussolini's overwinning in Abessynië. Mussolini is volgens een door sommigen gewraakte uitlating

Professor Dr C. G. van Riel kwam tot ons uit de kring van de Oud-Katholieken. Zijn keuze voor Kerk en Vrede heeft hem veel moeilijkheden gebracht, maar hij heeft in de kring van de Oud-Katholieken de deur voor Kerk en Vrede geopend. Een hartelijke en vrolijke kerel. Zonder pijn kan ik mij hem niet voorstellen. Een man met een warm hart, die al te vroeg uit ons midden werd weggenomen. J. J. B. Jr.

van Ds Buskes uit deze oorlog als vertegenwoordiger van het Italiaanse volk te voorschijn getreden „als een grootmoordenaar en een goddeloze dief”. „De wereldgeschiedenis, heeft iemand gezegd, is het wereldgericht. Dat is zeer zeker niet het geval. Maar de wereldgeschiedenis wacht wel op het wereldgericht. Dat wereldgericht komt. Er zal recht worden gedaan. Er zijn zo nu en dan ogenblikken, dat wij dit tegen elkander moeten zeggen. Om niet in wanhoop te vertwijfelen. Dat mogen wij niet. Er wordt geregeerd” (20 Mei 1936).

Op 1 Mei 1936 bedroeg het ledental 7931, waarvan 390 voorgangers.

De jaarvergadering van 1936 gaat geheel accoord met het standpunt van het H.B. inzake de sancties en spreekt dan ook als haar oordeel uit „dat het beginsel van „Kerk en Vrede” niet anders kan worden verstaan dan in dezen zin, dat het oorlogsbedrijf als zodanig, met welke naam ook getooid, zonde is tegen God en in alle omstandigheden moet worden veroordeeld, zodat het voor geen enkel doel als middel mag worden aangewend”.

Spanje

1936 is ook het jaar van de Spaanse burgeroorlog. De toestand in de wereld wordt steeds somberder. Maar Kerk en Vrede gaat door met haar getuigenis tegen alle militarisme, tegen het Fascisme en het Nationaal-Socialisme, doch evengoed tegen het Rode Militarisme.

Maar juist door deze houding, die elke oorlog afwijst en ten gevolge van de gebeurtenissen der Spaanse burgeroorlog gaan honderden anti-militaristen overstag. De Generale Synode der Gereformeerde Kerken in 1936 in Amsterdam gehouden, verklaarde het lidmaatschap dezer kerken onverenigbaar met het lidmaatschap van organisaties, die het anti-militarisme, in welke vorm ook, voorstaan en adviseerde de kerken tucht toe te passen, tot afsnijding toe, op hen, die in de hier bedoelde dwaling volharden. En helaas bleef het niet alleen bij woorden, zoals b.v. H. L. van Bruggen moest merken. Door de kerkeraad van zijn gemeente werd hem de toegang tot het Heilig Avondmaal ontzegd.)

Op 1 Mei 1937 bleek het ledental van Kerk en Vrede te zijn teruggelopen tot 7535, waarvan 383 voorgangers.

1937

In 1937 verplaatst de aandacht zich wat de politiek betreft, naar het verre Oosten. Japan-China! De oorlogsvlammen slaan reeds overal uit.

1938

De schaduw van de algemene wereldoorlog wordt steeds dreigender. Oostenrijk wordt geannexeerd.

Op 1 Mei 1938 bedroeg het ledental 7143, waarvan 382 voorgangers.

In 1938 wordt het lidmaatschap van Kerk en Vrede verboden aan rijksambtenaren.

München

1938 is wel een zeer bewogen jaar. München! Het nummer van 20 Oct. bevat het aangrijpende gedicht van Garnt Stuijveling „Bij het uitbreken van de vrede”. De houding, die Kerk en Vrede innam, werd duidelijk gemaakt. Ds Buskes zei: „Het vreselijke is, dat de mensen uit angst voor de oorlog wel gebeden hebben voor de vrede, maar dat men tenslotte slechts in staat is geweest de oorlog te voorkomen door het recht te verkrachten en de vrijheid te vertrappen. Wat betekent dit? Dat de wereld voor een alternatief komt te staan, en dat, indien wij moeten kiezen, wij als Kerk en Vrede-leden moeten zeggen: het ene is verschrikkelijk, maar het andere ook. Aan de ene kant de oorlog, en wij hebben gezegd: dat is de hel, de chaos. Maar wij hebben de mensen heel duidelijk te maken, dat de andere mogelijkheid deze is: een wereld met vrede, maar zonder vrijheid en zonder recht en dat is ook de hel. Zo'n wereld heeft Kerk en Vrede nooit bedoeld en gewild. Nu de wereldoorlog geen werkelijkheid geworden is, nu men een wereld gaat bouwen zonder oorlog, maar ook zonder recht en zonder vrijheid, is er voor ons geen reden tot blijdschap, maar alleen voor een bitter en fel verdriet” (20 Oct. 1938).

„Kerk en Vrede heeft niet gevraagd. Had het gevraagd, dan zou de vlag halfstok hebben gehangen. De vrede van München is niet een vrede door recht, maar een vrede door onrecht”. „Het alternatief wordt nu binnen het raam van een wereld, die zich al meer bewapent: wereldoorlog of werelddictatuur. Een derde is er m.i. niet” (1 Nov. 1938).

„Ik kan alleen mijn persoonlijke houding bepalen en die is: ik kan niet meedoen aan den oorlog, niet, omdat ik ten koste van alles vrede wil, maar omdat Christus mij zegt: het mag niet!

In de politiek hebben wij echter niets te vertellen. Binnen het raam van de tegenwoordige wereld is er voor ons in politiek opzicht geen plaats. Christendom en cultuur komen tegenover elkander te staan. In alle ernst stel ik de vraag, of het niet zo staat, dat alleen de eschatologie uitkomst geeft.

Wie mee wil doen, zal het moeten doen op wereldse wijze. Hij zal moeten bewapenen en oorlog voeren (de hel) of moeten toegeven en onder de dictatuur geraken (ook de hel).

In de nood van de tegenwoordige wereldsituatie zie ik voor ons als belijders van Jezus Christus (de kerk) geen politieke mogelijkheden meer. Ik spreek nu natuurlijk over de buitenlandse politiek. De beide mogelijkheden, die inderdaad werkelijkheid dreigen te worden, zijn voor ons geen mogelijkheden. Hier blijft ons niets anders over — ik zeg dit niet gemakkelijk en ik zou wel willen, dat ik nog iets anders kon zeggen — dan het gebed: Kom, Here Jezus!” (Ds Buskes, 1 Nov. 1938).

Barth

Karl Barth mengt zijn forse stem in de discussie. In een brief gericht aan de bekende Prof. Hromadka te Praag zegt hij o.a.: „Iedere Tsjechische soldaat, die dan strijdt en lijdt, zal dat ook voor ons, — en ik zeg het vandaag zonder voorbehoud: ook voor de Kerk van Jezus Christus doen, die in de atmosfeer van Hitler en Mussolini slechts óf belachelijk kan worden, óf aan de uitroeiing worden overgegeven” (brief gedateerd 19 Sept. 1938). In de kolommen van ons blad wordt zijn standpunt uitvoerig besproken. Kerk en Vrede maakt inderdaad ernst met de dringende vragen, die onze tijd haar voorlegt. En de vraag, die steeds klemmender wordt, luidt: Wat geeft men prijs, wanneer gij geen oorlogsverdediging stelt tegenover de dreiging van vreemde overheersing, vooral wanneer zij komt van dictatoriale regeringen? Ook tegenover Barth echter handhaaft Kerk en Vrede haar standpunt. Maar het ledental der vereniging liep terug. Op 1 Mei 1939 telde Kerk en Vrede nog slechts 6038 leden. Het aantal voorgangers daalde van 382 tot 358.

1939

In 1939 breekt de tweede wereldoorlog uit. Prof. Heering wijst in een bewogen artikel

„Nu het gekomen is...” op „onze houding en taak”. „Men mag van ons niet verwachten, dat wij het militaire bedrijf zullen steunen; dat kunnen en mogen wij niet. Maar men mag van ons wel verwachten, dat wij de overheid steunen in alle maatregelen, waarbij zij het recht heeft op onze hulp. Men mag wel van ons verwachten, dat wij in onze omgeving behoren tot de eersten, die de helpende hand uitsteken, waar dit zonder letsel van ons beginsel kan geschieden. Hier willen wij ruim zijn en niet van gewetensbezwaren spreken, als eenvoudige menslievendheid gevraagd wordt” (15 Sept. 1939).

Ds Buskes stelt de vraag: „Is de vrees zo ongegrond, dat het resultaat (nl. van deze oorlog) voor een groot deel een overwinning van het Bolsjewisme zal zijn?”

„De mogelijkheid is intussen niet uitgesloten, dat er — wij idealiseren niet, wij weten wat het Nationaal-Socialisme betekent — geestelijke weerstanden zullen zijn, waarop het Nationaal-Socialisme zijn tanden stuk bijt. Een Nationaal-Socialisme, dat de wereld overheersen gaat, kan daarmee ook bezig zijn, zijn eigen graf te graven” (15 Sept.).

„Wij weten, dat het ontzettend is, om onder een dictatuur te leven. Toch kunnen wij niet anders dan getuigen: wie in Christus dienst wil blijven, verlate onvoorwaardelijk de weg van de oorlog, hij make volle ernst met het getuigenis, dat elke oorlog in beginsel zonde is”.

Velen bedanken

Verschillende voorgangers bedanken als lid. In de meeste gevallen is de reden van dit heengaan een verandering van inzicht door het optreden en opkomen van het Nationaal-Socialisme teweeg gebracht. Zo bijvoorbeeld Ds A. R. Rutgers. De vrijheidsstrijd van het Spaanse volk heeft de beslissende crisis in zijn overtuiging gebracht. Hij acht het volkomen boven de macht en daarom onzedelijk van een volk te eisen, dat het zich maar weerloos door satanische machten geestelijk en lichamelijk zal laten verkrachten. Vroeger hield hij de wereld en zichzelf het absolute ideaal voor van het radicale Kruis-christendom. Thans wil hij de realiteit aanvaarden: met de gehele christenwereld in haar verdorvenheid staan onder het oordeel van de Liefde des Kruises. Wetende, dat wij onszelf niet onvoorwaardelijk in de Liefde kunnen verliezen.

1940

Op 1 Jan. 1940 bedroeg het ledental 5589, waarvan 336 voorgangers. Nog steeds achteruitgang! Maar de jaarrede van Prof. Heering stond in het teken van: *Gelovend volharden*. Hij acht het uittreden van vroegere medestrijders psychologisch begrijpelijk, maar principieel niet verdedigbaar. Immers al zijn de omstandigheden veranderd, principieel is de positie van Kerk en Vrede niet gewijzigd (15 Maart).

De laatste stand van het ledental werd gepubliceerd in het nummer van 27 April. Het bedroeg toen 5416, waarvan 325 voorgangers.

Nederland bezet

10 Mei 1940. De oorlog spaart ook ons land niet. De Duitsers bezetten Nederland. Kerk en Vrede gaat door met haar werk, „zolang het dag is. Jezus Christus is het licht der wereld. Laten wij allen in dat licht wandelen” (7 Juni 1940).

In het eerste nummer na de Meidagen verscheen een verklaring van het Hoofdbestuur: *Ons vertrouwen*. Hierin wordt onder meer gezegd:

„Wie op de 14de Mei in Rotterdam alles heeft meegemaakt, die weet eens en voorgoed, dat de moderne oorlog en het Evangelie van Jezus Christus op geen enkele wijze met elkaar te verzoenen zijn”.

„Nu het met onze oorlogs-militia gedaan is, zal er misschien plaats komen, ruimer dan te voren, voor de militia Christi, waarin wij weliswaar allen hopeloos te kort schieten, maar waar Kerk en Vrede toch altijd op gewezen heeft als op de enige uitweg, ook voor ons volk, en de enige toekomst. Een volk, waarin de militia Christi een levende werkelijkheid is, waarin de geest des Heren de harten vrij maakt, waarin geloof en geweten heersen en waarin de onderlinge liefde samenbindt, zo'n volk *dwingt* eerbied af, zo'n volk oefent *invloed* uit op zijn omgeving, zo'n volk *handhaaft* zich zelf, want God *bescherm*t het. Zo'n volk gaat niet verloren”.

Kerk en Vrede bleef doorgaan met te getuigen, al viel nu het accent anders. In het nummer van 1 Augustus besprak Ds Buskes een artikel van Dr Goedewaagen, dat handelde over Prof. Huizinga. En hij zei o.a.: „Ons volk is verloren, indien Hegel en Nietzsche en Dr Goedewaagen zijn geestelijke leidlieden worden”. Duidelijke taal!

In het nummer van 22 Sept. 1940 kruiste Ds Buskes de degen met Mussert, die in het gebeuren der laatste maanden duidelijk een hogere dan menselijke macht aan het werk zag. „De geschiedenis-philosophie van Mussert heeft Jezus aan het kruis gebracht”.

„Wij zijn een door de vijand bezet land en een door een vreemde macht overheerst volk. Geen Duitser zal het ons kwalijk nemen, dat wij fel verlangen naar onze vrijheid.

Ons volk wordt door twee gevaren bedreigd.

Wanneer wij over ons volk spreken, denken wij niet aan degenen, die de Duitsers met vreugde welkom hebben geheten. Zij mogen verantwoorden, hoe zij dat tegenover ons volk en tegenover God kunnen verantwoorden. Geen Duitser zal het waarden. Daarover geen woord meer.

De twee gevaren, die ons volk bedreigen, zijn vrees en haat” (Ds Buskes, 5 Oct. 1940). In hetzelfde nummer komt een ge-

Ds H. G. W. Briedé was de eerste Kerk-en-Vrede-man onder de Hervormde predikanten van Amsterdam. Wie kerkelijk Amsterdam van voor den oorlog niet gekend heeft, zal nooit begrijpen, wat dit betekend heeft. Deze ietwat schuchtere fragiele man, die van nature geen strijder was, bracht de moed op, voor Kerk en Vrede te kiezen en voor de zaak van Kerk en Vrede te strijden in een omgeving, waar men heel Kerk en Vrede een dwaze en ketterse geschiedenis vond. Ds Briedé heeft zijn beste krachten voor Kerk en Vrede gegeven.

J. J. B. Jr.

tuigenis voor tegen het ook ons volk en onze kerk bedreigende anti-semietisme.

Niet, dat de Kerk en Vrede-leden het zelf gemakkelijk hadden. Dr M. van der Voet wijst er dan ook op, dat er psychologische belemmeringen zijn. Het gebeuren van tegenwoordig woelt alles ondersteboven, ook ons zieleleven (23 Oct.). En hij maant zichzelf en de anderen tot bezinning en nuchterheid. „opdat wij ons niet onbezonnen mee laten slepen door de geest van onze tijd”. Aan de andere kant zou hij gaarne juist in kerkelijke kring wat meer fierheid, wat meer vanzelfsprekende, natuurlijke vrijheidszin verwachten.

Wat de Nederlandse Unie aangaat. „Wij hebben de indruk, dat de eenheid... meer in het negatieve dan in het positieve gezocht moet worden... Het betekent, dat de figuur van de Unie niet duidelijk is”, aldus Ds Buskes (15 Nov.). En hij wijst volstrekt de gedachte af, dat een volk eeuwig en heilig genoemd zou mogen worden. „Het eeuwige en heilige volk is een afgod. Wie gelooft in den heiligen en eeuwigen God, den God van de Bijbel, den God en Vader van Jezus Christus, zegt tegen deze afgod neen. Voor deze Baäl buigen wij de knieën niet”.

1941

Het laatste nummer van ons blad verscheen op 15 Maart 1941. Sindsdien werd het officiële geluid van onze vereniging niet meer vernomen. De vereniging werd ontbonden. Zo nu en dan werd getracht

KERK EN VREDE

BEGINSEL

„Kerk en Vrede”, aangesloten bij de „International Fellowship of Reconciliation”, is een christelijke geloofsgemeenschap, die als haar overtuiging uitspreekt:

1. dat de ontfermende en verzoenende liefde Gods, in Jezus Christus geopenbaard, de enige redding en genezing is van de zondige en zieke mensenwereld;
2. dat deze liefde ons dringt tot liefde en verantwoordelijkheid jegens de naaste en eerbied voor diens leven, dat onaantastbaar moet zijn;
3. dat de oorlog met deze beginselen zodanig in strijd is, dat hij uit christelijk oogpunt volstrekt veroordeeld moet worden;
4. dat de wil tot gemeenschap en gerechtigheid de drijfkracht moet zijn tot vernieuwing der nationale en internationale samenleving;
5. dat een op deze beginselen steunende gemeenschapspolitiek in haar anti-kapitalistische, anti-imperialistische en anti-militaristische strekkingen een onmisbare voorwaarde is voor een duurzame vrede.

DOEL

„Kerk en Vrede” stelt zich ten doel:

1. Kerk en volk van deze overtuiging te doordringen;
2. op te komen voor al wat uit deze overtuiging voortvloeit.

Zij tracht dit doel te bereiken door:

1. het uitgeven van het blad „Militia Christi” en andere geschriften;
2. het beleggen van vergaderingen en andere samenkomsten;
3. het zoeken van contact en samenwerking met geestverwante groepen in binnen- en buitenland;
4. alle andere middelen die in overeenstemming zijn met haar beginsel en bevorderlijk aan haar doel.

met zendbrieven het contact met de oude geestverwanten te bewaren.

1945

Onmiddellijk na de oorlog verscheen van de hand van Prof. Heering een brochure Pro Rege. Het 1ste nummer van het blad verscheen in Dec. 1945 onder de titel Militia Christi. Dit blad verscheen als onafhankelijk maandblad, nog niet als orgaan van een vereniging.

In het nummer van Mei 1946 werd be-

kend gemaakt, dat het de bedoeling was om te komen tot een hernieuwde organisatie. De oude naam „Kerk en Vrede” bleef bewaard, doch de vereniging zou thans een afdeling zijn van de International Fellowship of Reconciliation (IFOR). De vereniging zou thans ook een geloofsgemeenschap heten. Een beginselverklaring werd opgesteld, die elders in dit nummer te vinden is.

Met opzet geven wij geen grepen uit de geschiedenis onze geloofsgemeenschap der laatste jaren. Wij willen ons overzicht

Kerk en Vrede in de kerk

In de afgelopen dertig jaar heeft Kerk en Vrede bij herhaling uiting gegeven aan de overtuiging, dat haar getuigenis plaatsvervangend geschiedt voor de kerk. Eeuwenlang heeft de grote meerderheid in de christelijke kerken geloof gehecht aan de mogelijkheid om op Bijbelse en dogmatisch-ethische gronden de slavernij te rechtvaardigen. Thans wordt er geen enkele kerk meer gevonden, die een dergelijke poging ter rechtvaardiging van de slavernij ernstig zou nemen.

Wij zijn er zeker van, dat de tijd zal komen, dat er geen christelijke kerk meer te vinden is, die de oorlog nog rechtvaardigt op Bijbelse en dogmatisch-ethische gronden.

Deze dag, dat de kerk zelf de arbeid en het getuigenis van Kerk en Vrede overneemt, schijnt nog ver.

Toch is er in dertig jaar veel veranderd.

We herinneren aan het volgende:

In Amsterdam (1948) en ook in Evanston (1954) heeft de Wereldraad der kerken het radicale christen-pacifisme als christelijk getuigenis, dat in zijn midden gehoord

moet worden, erkend. In Amsterdam werden alle kerken en christenen opgeroepen om het vraagstuk van Evangelie, oorlog en vrede opnieuw te doordenken.

De gedachteloze en probleemloze aanvaarding van de leer van de „rechtvaardige oorlog” is, althans in de bij de Wereldraad der kerken aangesloten kerken, voorbij. De discussie is vrijwel overal op gang.

Hoe ziet men ons? Waarom we zo „rechtlijnig” zijn.

In deze discussies horen wij telkens, dat het goed is, dat we er zijn als Kerk en Vrede, opdat de gewetens niet inslapen, de kerk zich haar profetische roeping blijft herinneren, enz. Maar er komt altijd een „maar” na deze klop op de schouder. We zijn zo „rechtlijnig”, zo „negatief”. Voor deze rechtlijnigheid moeten we ons niet schamen.

Deze zomer werd ik herinnerd aan een tragisch voorbeeld van de angst voor rechtlijnigheid. Een van onze Engelse vrienden toonde mij een aantal jaargangen van de

beëindigen. Enige conclusies mogen niet ontbreken.

Conclusies

1) In de loop van 30 jaren is veel gebeurd en veel veranderd, ook in Kerk en Vrede. Wat niet veranderd is, is het getuigenis, dat oorlog en Evangelie onverzoenlijke tegenstellingen zijn en dat een ieder, die de Naam van Jezus Christus noemt, af moet staan van ongerechtigheid. In alle gebrekigheid en menselijke zwakheid, dikwijls aarzelende, is toch dit getuigenis doorgegeven.

2) Kerk en Vrede heeft nooit sectarisch willen zijn. Geen kerk naast de kerken. Wij, leden van Kerk en Vrede, weten ons verbonden met onze kerkgemeenschappen en wij willen ons ook niet isoleren van onze medebroeders, die evenals wij de Naam van de Heer belijden.

3) Gedurende de jaren van haar bestaan heeft Kerk en Vrede getracht zo eerlijk mogelijk de problemen van kerk en wereld te confronteren met het Evangelie. Struisvogelpolitiek heeft zij geschuwd. De tegenstanders kregen de volle maat. De kolommen van ons blad stonden altijd open voor een eerlijk en openhartig gesprek.

4) Kerk en Vrede heeft plaatsvervangend trachten te doen, wat naar onze overtuiging taak der Kerk zou moeten zijn. Daarom zouden wij de dag zegenen, waarop wij onze geloofsgemeenschap zouden kunnen ontbinden. Immers op die dag zou duidelijk zijn, dat de Kerk haar taak met betrekking tot het vraagstuk van oorlog en vrede verstond. Moge die dag spoedig aanbreken!

G. H.

„Christian Newsletter”. Dit blad heeft onder leiding van de bekende oecumenische pionier Dr Oldham midden in de oorlog in Engeland de oecumenisch-christelijke gedachte levend gehouden.

Dr Oldham is een nobel voorbeeld van die niet-pacifistische christenen, die nochtans voortdurend met het probleem van oorlog en christendom worstelen. Hij is helaas ook een tragisch voorbeeld van deze broeders, die wij om der wille van hun eigen geweten in het aangezicht moeten weerstaan.

In September 1940 schrijft hij in deze Newsletter:

„De hele christelijke traditie staat tegenover het standpunt, dat alles in de oorlog geoorloofd is om de oorlog te winnen... Ik geef toe, dat het moeilijk is om de grenslijn te trekken. Maar ik ben er zeker van, dat deze lijn ergens getrokken moet worden. Christen-zijn heeft geen zin, tenzij er voor ieder mens een punt is, waar hij zegt: „Hier sta ik voor iets absoluuts! dit is onvoorwaardelijk verboden”.

In October 1940 wordt hij nog concreter: „Het opzettelijk doden van niet-combat-

tanten is moord. Als oorlog degenereert tot het met opzet slachten (wilfuslaught) van onschuldigen, moeten Christenen óf pacifisten worden, óf hun geloof opgeven."

Maar toen de oorlog verder voortschreed, werd de lijn verschoven!

In Mei 1943 schrijft Oldham:

"Waar de grens getrokken moet worden tussen een aanval op militaire doelen enerzijds en willekeurige vernietiging en slachting zonder onderscheid anderzijds, is een beslissing, die, voorzover ik zien kan, moet worden overgelaten aan de regering, de militaire autoriteiten, en de strijdkrachten."

In Juli 1943:

"Het preciese punt, waar de lijn getrokken moet worden, is van secundaire be-

tekenis. Als men de oorlog accepteert, moet de militaire noodzaak de doorslag geven."

Men beseffe goed wat dit betekent: Rotterdam, Warschau, Hamburg, Dresden, Hiroshima, allemaal militaire noodzaak, die de christen uit dogmatische angst voor „rechtlijnigheid" moet aanvaarden.

Deze angst voor dogmatisch-ethische rechtlijnigheid levert ons uit aan de rechte lijn van een eenparig versnelde beweging van de militaire noodzakelijkheid.

We zijn blij, dat we meer dan dertig jaar geleden met onze niet-pacifistische broeders in de kerken tot een echt gesprek zijn gekomen, maar we zullen niet rusten, voor we samen met hen de rechte lijn hebben getrokken!

J. DE GRAAF.

Verleden, heden en toekomst

In dit herdenkingsnummer, dat uiteraard in het teken van het verleden staat, mag nochtans iets over het heden en de toekomst niet ontbreken. Verschillende artikelen spreken daar trouwens ook over.

Het is uitermate moeilijk over de toekomst veel te zeggen, daarom bepalen we ons in hoofdzaak tot het heden.

Hoe staat het met onze beweging, nu?

Voorop moet staan, dat het uiteindelijk niet om onze beweging gaat. Die is geen doel, doch slechts middel. Kerk en Vrede is voor ons een noodwoning, die zo snel mogelijk verdwijnen moet. 30 jaar in een noodwoning is al veel te lang; onze beweging behoorde er al lang niet meer te zijn. Helaas is het een feit, dat deze noodwoning en heden en in de naaste toekomst nog door ons bewoond zal moeten blijven. De kerken spreken nog niet het woord, dat in de zaken van vrede en oorlog gesproken moet worden en daarom is er voor ons nog een taak. We mogen onze opdracht niet aan de Opdrachtgever teruggeven. Al zouden we dat misschien wel willen doen, omdat het ons vaak zo moeilijk valt en we — naar de mens gesproken — zo weinig perspectief zien en resultaat. Als we in moedeloze ogenblikken de opdracht van onze schouders willen laten vallen, God „neemt dat niet" en geeft ons Zijn opdracht opnieuw terug en vraagt trouw en gehoorzaamheid. Daarom is het voor ons geworden een heilig moeten, vaak ondanks onszelf, want we zijn maar zwakke mensen. Klein is onze kracht, groot onze opdracht en we verstaan het dikwijls niet, dat God ons toch nog gebruiken wil.

Alleen als we onze taak zien, ontvangen we de kracht er iets van te maken. In derdaad iets, want in het verleden bleven we, in het heden zijn we en in de toekomst zullen we ver onder de maat blijven.

Alle roem is uitgesloten.

Daarom past ons heden bij ons werk alle bescheidenheid. Er is geen enkele reden

om ons op de borst te slaan, we zijn niets beter dan de rest.

Ik geloof, dat we in het verleden dat in onze kring wel eens vergeten hebben en ik zou niet graag beweren, dat we het ook in het heden wel eens niet vergeten. Vaak is het toch wel zo geweest, dat door onze houding en mentaliteit deuren voor ons getuigenis gesloten werden en dan bleek, dat we de zaak een slechte dienst bewezen. Dit alles zij uitdrukkelijk gezegd, maar daarnaast mogen we even uitdrukkelijk zeggen, dat — ondanks de schijn van het tegendeel door de vermilitairisering, waarin we leven — we iets hebben mogen doen. Er is een verontrusting gekomen, die ook in de kerken begint door te breken. Elders in dit nummer wordt hierover uitvoeriger geschreven. In alle bescheidenheid mogen we wel zeggen, dat het werk van „Kerk en Vrede" daartoe voor een belangrijk deel heeft bijgedragen.

Dat wordt ons trouwens heden ook van allerlei kanten verzekerd.

Uitspraken als „We zijn dankbaar, dat julie er zijn" en „Ge hebt onze vanzelfsprekendheid, ons gelaten aanvaarden doorbroken"; „Kerk en Vrede is ons lastige geweten" enz. getuigen daarvan.

Natuurlijk zijn we voor dergelijke uitingen dankbaar, voor de sympathie en tegemoetkoming van velen eveneens. Het heeft ons en ons werk in een andere sfeer gezet en er is meer openheid gekomen, we worden met andere ogen gezien. Hoewel dat alles belangrijk is, toch mogen we daarmee niet tevreden zijn. Sympathie en waardering zijn waardevolle zaken, maar je kunt er toch eigenlijk niet van leven. Wat we nodig hebben is daadwerkelijke hulp en steun. Als het waar is zoals velen zeggen, dat ons getuigenis gehoord moet worden, dan moet ons de gelegenheid daartoe geboden worden, sterker, dan moet dat zoveel mogelijk bevorderd worden, nog sterker, dan moet men daaraan mee doen.

Toeschouwers hebben we te veel, deelnemers te weinig.

Dit geldt echter niet alleen voor hen, die buiten onze beweging staan, helaas moet dit ook nog vaak gezegd worden tot hen die in onze kring zijn opgenomen.

Waren er in het verleden tevelen, die te weinig van de diepere achtergronden van ons werk doordrongen waren, heden zijn er tevelen, die menen, dat ze met een paar honderd centen contributie hun plicht gedaan hebben. Het is al meermalen gezegd, maar het moet telkens weer herhaald worden: Het werk van Kerk en Vrede is niet een particuliere zaak van enkelen, maar een opdracht aan allen, die Jezus Christus als Heer belijden.

Hoe komt het, dat na 30 jaar het nog telkens voorkomt, dat velen óf nooit van onze beweging gehoord hebben óf er een geheel verkeerde voorstelling van hebben? Het antwoord op deze vraag kan niet anders luiden dan: Ook heden in de tijd van totale vermilitairisering, helpen tevelen niet mee om de grote verontrusting te doen doorbreken. Anderen onze overtuiging opleggen of aanpraten kan en mag niet. Er van getuigen — en dat kan op velerlei wijze gebeuren — moet ieder.

Moge dit herdenkingsnummer velen in en buiten onze kring ook in dit opzicht tot verontrusting brengen!

Kerk en Vrede telde in het verleden en telt ook in het heden en zal waarschijnlijk in de toekomst niet vele groten en machtingen, niet vele rijken en edelen in haar kring tellen. Doch als die kleine kring zich van haar taak en opdracht bewust is, kan ze grote dingen doen. (Dat „grote dingen" niet naar wereldse maatstaf meten).

Betekent dat nu, dat we dus maar met onze kleine kring tevreden moeten zijn en niet naar verbreding te streven hebben? Dat we maar tevreden moeten zijn in en met onze kleine noodwoning? Dat zou toch wel een onbetamelijke gedachte zijn.

Onze noodwoning moet zo goed en zo effectief mogelijk gemaakt worden. Dat wil in de eerste plaats zeggen, dat we in de verschillende vertrekken — de plaatselijke groepen — orde op zaken moeten stellen. Er moet een grotere saamhorigheid en een grotere verantwoordelijkheid komen. Concreet gezegd: zij die de leiding hebben, moeten gesteund en gedragen worden, aan hun oproepen om samen het werk te bespreken en te doen, moet gevolg worden gegeven. Heden: teveel toeschouwers, te weinig deelnemers! Dat is een stuk schuld. Een belangrijk aspect van ons werk in het heden is de geestverwanten, die nog buiten staan — er zijn er meer dan we denken — in onze beweging betrekken. Ze moet groeien, natuurlijk steeds in de diepte, maar daarnaast ook in de breedte. Dan komen we geestelijk en materieel sterker te staan en kan onze stem luider klinken. Wel is het waar dat „in stilheid en vertrouwen onze sterkte zijn zal" — en dat is ze ook — nochtans is niet minder waar: „bid en werk".

Heden hebben we, geleerd en gesterkt

Toekomstverwachting en antimilitairisme

(April 1931)

De toekomst behoort aan Jezus Christus, ook al gaat het dwars door oorlogen en geruchten van oorlogen heen. Het vaste gebouw van Zijn gunstbewijzen, Zijn heerlijk Koninkrijk, rijst naar Zijn gemaakt bestek eeuwiglijk. Wij hebben slechts één taak, één roeping: trouw te blijven aan dat komende Koninkrijk in heiligen wandel en onze knieën niet te buigen en nooit te buigen voor het beest, opdat wij onbevlekt en onbestraffelijk van God bevonden mogen worden in vrede.

Of wij zullen slagen?

Het maakt niets uit!

Wij benaastigen ons niet, opdat wij slagen, maar omdat wij weten, dat God altijd slaagt!

Dit is de belofte en daarom de zekerheid, die Jezus Christus ons geeft: In de wereld verdrukking, maar hebt goeden moed, Ik heb de wereld overwonnen!

Wij verwachten een nieuwen hemel en een nieuwe aarde, in welke gerechtigheid woont.

Zo verworde dan ons getuigenis tegen oorlog en oorlogstoerusting door onze eigenwilligheid en eigengerechtigheid niet tot een torenbouw van Babel, maar worde het door Gods genade geheiligd tot een getuigenis tegen de ongerechtigheid dezer wereld die voorbij gaat en een heenwijzing naar het Koninkrijk dat komt.

En het worde gedragen door de daad van ons leven.

Indien wij al deze dingen weten, zalig zijn wij toch eerst, wanneer wij ze doen.

Het leven is geen vrolijk spel, maar bittere ernst.

God is niet een lieve Vader, die de halfheden en de slapheden van Zijn christenen door de vingers ziet, maar een God, die tot Zijn aanbidders spreekt: Zijt heilig, want Ik ben heilig!

J. J. BUSKES.

door het verleden, Kerk en Vrede te vormen voor haar taak in de toekomst.

30 jaar geleden werd het mobilisatie bevel gegeven. Enkelingen hebben het gehoord en er gevolg aan gegeven. Dit bevel werd niet ingetrokken, ook heden hebben we het op te volgen, opdat er in de toekomst zij een „Militia Christi” die — en hiermee besluit onze ere-voorzitter zijn niet genoeg te bestuderen standaardboek — die weet te spreken, niet in eigen naam, maar in de naam van Jezus Christus, die het christendom wil oprichten uit zijn val en Zijn naam wil schoonwassen van de oorlog. En zo hebben wij — ondanks alles — de heilige hoop, dat de tijd zal terugkomen, waarop het Christendom, wat de schande betreft van de oorlog, zonder schaamte van binnen en zonder spot van buiten zal kunnen bidden en belijden:

Onze Vader, die in de Hemelen zijt,

Uw naam worde geheiligd,

Uw koninkrijk kome,

Uw wil geschiede,

gelijk in de Hemel,

zo ook op aarde.

J. J. WENTINK.

Mededelingen

1. Als lid van K. en V. kunnen toetreden zij die beginselverklaring en doelstelling onderschrijven en de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt.

Zij stellen zelf hun jaarlijkse bijdrage vast (min. f 2.—) en nemen een abonnement op „Militia Christi” à f 4.75 per jaar. Abonnementen kunnen ten allen tijde ingaan. Betalingen voor het blad uitsluitend aan „De Tijdstroom”, Lochem, giro 60016. Ook niet-leden kunnen zich abonneren.

2. Zij, die zich op de dienstweigeringswet willen beroepen stellen zichtig in verbinding met de secretaris van de voorlichtingscommissie, C. Inja, Nic. Beetslaan 10, Baarn. Tel. K 2954/2473. Bij correspondentie postzegel voor antwoord insluiten a.u.b.

3. GROEPEN

EINDHOVEN. Dinsdag 9 Nov. zal de algem. secr. voor leden, abonné's en belanstellenden het internationaal vredeswerk van de IFOR inleiden.

VLAARDINGEN komt met de oecumenische Jongerenkring samen op Woensdag 10 Nov. 8 uur in „De Schuilhoek”. Ds Sic-

HOOFDBESTUUR „KERK EN VREDE”

Ere-voorzitter Prof. Dr G. J. Heering, Koninginnelaan 17, Oegstgeest.

Voorzitter: Dr J. de Graaf, Hobbemastraat 3, Arnhem.

Secretaris: J. J. Wentink, Argonautenstraat 37, Amsterdam Z. Tel. 94241.

Penningmeester: A. Elffers, Zandvoortselaan 325, Bentveld.

Postrekening 435382 t.n.v. H.B. K/V.

Leden:

Ds J. J. Buskes, Oosterpark 45, Amsterdam.

Mevr. M. W. C. Cohen Stuart-Franken, van Breestraat 149/2, Amsterdam-Z.

C. T. Elsgeest, Dr van Dalenlaan, Ermelo.

Dr G. Hartdorff, Buikslooterdijk 410, Amsterdam Noord.

Ds M. Hinlopen, A'damseweg 274, Amstelveen.

Ds C. P. Hoekema, Frans Schubertlaan 57, Heemstede.

Ds J. B. Th. Hugenholtz, Veldheimlaan 17, Zeist.

H. J. Lankhorst, Frans van Mierisstraat 87, Amsterdam Z.

Ds J. A. van Nieuwenhuizen, Oude Dijk 82, Rotterdam.

Dr Kr. Strijd, Koningsweg 8, Den Bosch.

Dr M. van der Voet, Laan van Meerdervoort 123, Den Haag.

cema van Rotterdam spreekt over „Nieuwe weerbaarheid”.

DORDRECHT houdt haar maandelijkse bijeenkomst Maandag 15 Nov. kerkeradskamer Doopsgez. kerk.

LEIDEN. Dinsdag 16 Nov., 8 u., de Laat de Kanterstraat 32. Mevr. Dr v. Dorp-Elzinga bespreekt berichten van de BEDA.

J. J. W.

Een woord van dank en een vraag

In dit herdenkingsnummer mag zeker niet ontbreken een woord van hartelijke dank voor de spontane wijze waarop zoveel leden telkens weer gehoor gaven wanneer ons Hoofdbestuur, dan voor dit dan voor dat doel, om hulp vroeg. Laatstelijk nog was het de vlotte reactie op de vraag om de vrijstelling van onze Secretaris mogelijk te maken, die ons wel zeer verheugde.

Maar ook ongevraagd mogen wij telkens kleinere en grotere bijdragen ontvangen. Nu is het langzamerhand gewoonte geworden daarvan in ons blad geen verantwoording te geven. Het werd niet alleen nagelaten omdat wij gaarne zoveel mogelijk plaatsruimte voor de redactie beschikbaar laten, maar ook omdat ons nog al eens bij een gift het verzoek bereikt daarvan in het blad geen mededeling te doen. Wij volstaan daarom steeds met een persoonlijke dankbetuiging.

Maar dat heeft één nadeel, dit: dat niet alle leden nu en dan aan onze „Kas” herinnerd worden.

Men vergeve het ons daarom wanneer wij van deze gelegenheid gebruik maken daarop nog eens te wijzen.

Zoals begrijpelijk is kan niet ieder, die in 1952 steun voor de vrijstelling van de Secretaris toegezegde, die belofte ook nakomen. Dat zou niet erg zijn, indien daarvoor aanstonds een vervanger in de plaats trad. Maar dat is helaas niet het geval.

Zou de herdenking van ons 30-jarig bestaan nu niet voor sommigen onzer de aanleiding kunnen zijn om zich als plaatsvervanger op te geven? Vanzelfsprekend zijn zowel jaarlijkse bijdragen als giften in eens hartelijk welkom. Intussen arbeiden wij voort in het vaste vertrouwen, dat alle leden het werk ook materieel willen blijven dragen.

Namens het Hoofdbestuur,

Dr J. DE GRAAF, Voorzitter.

A. ELFFERS Azn., Penningmeester.

Het gironummer is: 435382 t.n.v. Penningmeester Hoofdbestuur Kerk en Vrede.